

„Szerencsések a nemzetek, amelyek kezdeti korokról emléket őriznek... Ősi emlékeik szemléletébe mélyedve, a kezdetek meg nem zavart vonalaiban nekik sokkal könnyebb meglátni, intuitíve felismerni azt a titokzatos valamit, ami egy nép lelkét a másiktól megkülönbözteti... Mi nem tudunk semmi bizonyosat a kereszténység felvétele előtti időkben. Ősi mondáinkat nagyjából a középkorban költötték nyugati szellemű udvari papok.”

Szerb Antal kezdi e mondatokkal Magyar irodalomtörténetét. Pedig a magyarság megőrizte a kezdeti kor emlékeit; felismerhető volt „az a titokzatos valami, ami egy nép lelkét a másiktól megkülönbözteti”. Kézai Simontól Arany Jánosig írásművek szakadatlan sora adta tovább könyvről könyvre az ősrégéket. Érintetlenül őriztük az ősi mondavilágot, minden nép történeti öntudatának alapját.

A marxista elvárások jegyében fogant, 1984-ben kiadott akadémiai magyar történet is elismeri: „A történelmi mítosz a valóságos múltnak ideologikus általánosítása. Egy nép hagyománya történeti tudatának kifejezése, létezésének bizonyítéka. A 10. század dereka táján a magyarok múltat és jelent egybefogó hagyományával rendelkeztek.” (Magyarország története, I/1., 1984., 518. Bartha Antal szövege.) Az eredetmondát és Attilát, „a magyarság nagy vágyvizióját” (Szerb Antal) a Grimm-fivérek éppúgy magyaroknak ismerték el, mint a francia Amadé Thierry.

A kiegyezés után azonban a minden más tudományos megközelítést lehengető hazánkbeli pozitívizmus a maga száraz anyagelvűségével idegenből kölcsönzött fércelménynek minősítette az eredetmondákat. A nagyvilág rohamos fejlődéséhez lázas ütemben alkalmazkodni igyekvő magyar polgári közvélemény pedig egyetértőleg nyugtázta, hogy az államalapítás kora előtti regéket a tudósok a művelődéstörténet szemétdombjára számúzták. A honfoglalás előtti ügyek, regék, mondák „keleti” mi-voltunkat bizonyították, s mi akkor minden erőnkkel nyugati hatalomként igyekeztünk viselkedni. (Vesztünkre.)

Sajátságos, hogy a fordulót éppen a finnugor nyelvrokonság elméletét szorgalmazó lelkes magyar, az 1849-es debreceni kormány ifjú tisztviselője, később a tudós társaság tagja, sőt főrendiházi tag: Hunfalvy Pál kezdeményezte. A szepességi német családból a tátraaljai Nagyszalókon született tudós, aki magyarosított nevét a közeli Hunsdorf-Hunfalváról kölcsönözte (eredetileg Hunsdorfer volt a család neve) családi

Nemeskürty István:

Attila, a magyarság nagy vágyviziója

hagyományból tudta, hogy a hunfalviak Attila maradékainak tartják magukat. „A falu a hunoktól vette nevét, kik itt 441-ben a rómaiakkal megütköztek” – közli Fényes Elek Hunfalváról (Magyarország geographiai szótára, 1851). Az ekék, írja Fényes Elek, még mindig kifordítanak hun régészeti emlékeket a földből, ezeket a lakosság büszkén gyűjti s őrzi.

A Géza király korában a Szepességbe telepített németek tehát átvették és megőrizték a magyar mondai hagyományt. Hunfalvy azonban fordítva képzelte: a korabeli német tudományosságba vetett feltétlen hitével elfogadta azt a nézetet, s 1876-ban ki is fejtette, hogy az Attila-mondakört a magyarság a németektől kölcsönözte. Arra nem is gondolt, hogy a földből előkerült leletek nem lehetnek a Nibelunglied termékei...

Hunfalvy nyomán aztán áradtak a tudományos megfellebbezhetetlenségek: „Kronikáink meséire nem építhetünk” – írja Márki Sándor a Pallas Nagy Lexikona 1893-as II. kötetében. „A középkori magyarság a Nibelunglied Attiláját vette át” – mondja Beöthy Zsolt (A magyar irodalom kistükré, 1896). Karácsonyi János jeles egyháztörténész szerint a hun-magyar mondakör szándékos hamisításokkal teli, tudatlan fércelmény; Bleyer Jakab pedig szláv hatásokat is felfedezni vél.

E megsemmisítő ösztűz eredményeként a magyar történeti kutatás kísérletet sem tett a hun-magyar eredetmítosz elemzésére, hunok és magyarok valahai kétségtelen sztyepppei együttélésének megtárgyalására. Németh Gyula alapvető munkája: Attila és hunjai pedig már olyan időben jelent meg – 1940-ben –, amikor a háború és az azt követő évek elhomályosították eredményeit.

Fölösleges hangoztatni, hogy nem az a kérdés: tényleg „rokonok”-e a hunok és a magyarok a szó genetikai-etnikai értelmében, hanem sokkal inkább az: szabad-e veszni hagyni köztudatunkból az ősi magyar mítoszt, „a valóságos múltnak ideologikus általánosítását”, miközben a görög hitregéket, igen helyesen, ma is tanítják?

Nem állítható, hogy ez a „mítosztalánítás” a nemzeti önérzet ármányos tuda-

tosságú irtása volna; sok benne az anyagelvű tudományosságba vetett vakhit hatása; kétségtelen viszont, hogy századunkban sikerült végleg feledtetni, sőt: szégyellnivalóvá minősíteni az ezerévszáz éven át szakadatlanul ápolt eredetmondát. Első fokozat a tudálféltés hallgatás, ezt követte az ijedt hallgatás hunokról és magyarokról, „jobboldali” politizálásnak minősülvén a rege pusztá említése is; hogy végül bekövetkezzék a felejtés.

Egyedül a magyar művészet ápolta változatlanul az eredetmonda mítoszt: Vajda János, Harsányi Kálmán, Kós Károly, Bánffy Miklós, Székely Bertalan, Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor...

Tagadhatatlan persze, hogy a tárgykört feldolgozó művészek-költők körében már a középkorban is megoszlottak a vélemények a keresztény államalapítás előtti korszak megítéléséről. Úgy tűnik, már az árpád-házi királyok környezetében megfogalmazódtak politikai hangsúlyú eszmei különbségek.

Amikor Kézai Simon, IV. László udvari papja 1283 táján Attilával kezdte a magyar krónikát, a honfoglalást „csak” második bejövételünknek minősítette, így juttatván kifejezésre a kun anyától született királyt támogató nemesség fel-fogását: az ellenpárt is nyomban megfogalmazta ellenérveit. Szent István verses legendája, középkori latin nyelvű költszetünknek ez az 1285 táján keletkezett gyöngyszeme Ladomér esztergomi érsek környezetében született, mintegy válaszul Kézai Attila-dicsőítésére:

Míg Attila állt fölötte,
a magyar nép egyedül
a zsarnok igáját nyögte
ész nélkül s hitetlenül.
De István uralkodása
dicső fordulót hozott,
jelzi egy szó megtoldása:
gaz – igazra változott.

(Weöres Sándor fordítása)

Attila ügyében tehát már az 1280-as években két párt mérkőzött: az Attila életmódját utánózni vágyó Kun László hívei és a szentistváni hagyományokat előbbre helyező, pápához hú érsekprímás pártja.

Most, hogy a magyar költészet hagyományait folytatni vágyó zenedramát két 1945 után született művész, Szörényi Levente és Lezsák Sándor alkotta meg (jómagam a történelmi tények ágai-bo-gai között segítettük őket eligazodni), remélhető, hogy ősi mítoszaink tovább élnek újabb nemzedékekben, a hazát építő (és másokat nem bántó) elszánt-ságra buzdítva.